

seisukohti. 1980. aastate lõpul telliti folkloristidelt aastas sadu loenguid traditsioonilise pärimuse ja maailmavaate kohta.

14. Kõiva, M. Estonskije zagovorõ. Klassifikatsija i žanrovõje osobennosti. Dissertatsija na soiskanije utšonoi stepeni kandidata filologitšeskih nauk. Tallinn, 1990, s 188-189.

15. Op cit, lk 190.

16. Op cit, lk, 190 jj; Kõiva, M. Tähtkombineerimised nõidussõnadena. In: Eesti TA Fr. R. Kreutzwaldi nim. Kirjandusmuuseumi 33. Kreutzwaldi päevade ettekannete teesid. Tartu, 1989, lk 21.

17. Vene materjali kohta leidub teateid kogumikus Etnolingvistika teksta. Semiotika malõh form folklori. Moskva, 1988; läti paralleelid leiduvad Straubergs, K. Latviešu buramie vārdi. Rīgā, 1939; saksa ainese kohta vt Hoffmann-Krayer, E., Bächtold-Stäubli, H. Handwörterbuch des deutschen Aberglaubens. IX. Berlin, Leipzig, 1938.

18. Vt viide 14, lk 81.

19. Hiimäe, M. Vainukõis rahvapärimestes ja looduses. In: Eesti Loodus. 1984, lk 453 jj.

20. Vt viide 14, lk 20.

21. Kreutzwald, Fr. R., Neus, H. Mythische und magische Lieder der Ehsten. St. Petersburg, 1854.

22. Eesti Rahvalaulud. Antoloogia. III:3. Tedre, Ü. (toim). Tallinn, 1974.

23. Vt viide 14, lk 108 jj; Alver, B.G., Selberg, T. Alternative medicine in today's society. In: Kvideland, R., Sehmsdorf, H. K. (eds). Nordic Folklore. Recent studies. Bloomington, Indianapolis, 1989, p. 213.

24. Toomet, L., Leete, A. Tõleti avalikud loitsud. In: Hiis, nr 5. 1993.

25. Op cit, lk 13.

26. Op cit, lk 12.

27. Samma ohvrihiis. X kodupaiga päev. 1990, lk 3.

KOLM RAHVAAARSTILÕUNA-EESTIST

Marju Kõivupuu. Eesti, Tartu

Lõuna-Eestis (Valga- ja Võrumaal), samuti Põhja-Lätis käibivad kaasajalgi lood rahvaarstidest Suridest. Lõuna-Eesti murretes tähendab sõna *suri* rahvaarsti, posijat. Selle nime taha on teadaolevalt peitunud kolm sugupõlve imearste. Esiteks - poolpime moonakanaine, hüütud ka vanaks Sohviks, kes oli Kusta Taitsi ema; teiseks - Kusta Taits ehk Vana Suri (1842-1921) ja kolmandaks - Kusta poeg Anton Taits (1902-1956).

Perekonna juured ulatuvad isapoolse suguvõsaliini kaudu Lätimaale. Kahjuks on väga vähe teada Kusta isast. Ta suri arvatavasti noorelt rõugeepideemia ajal. Kusta poolpime ema Sohvi tegeles loomade ja inimeste arstimisega Andri talu maadel asunud koopas. Talu paiknes Koiva jõe lähikonnas. Ravimiseks oli ta kasutanud pühakirja ja suurt võtit, millega raamatu lehti keeras. Ta oli küllalt tuntud, seda enam, et oskas ka tulekahju sõnadega seisma panna. Oma tegevuse eest võttis ta raha, mille ülelugejateks kasutas Kustaga üheeaalisi tüdrukuid, kes kasvasid Andri talus. Poolpime eideke kartnud nimelt, et oma poeg teeb rahaga "vahelt". Kusta (Kozma) Taitis oli Laanemetsa (Lannamõtsa) õigeuskoguduse liige. Oma imearsti-tegevust alustas ta 1880. aastate paiku, pärast ema surma. Elas popsina Loosu talu maadel. Abiellus noorelt, sellest abielust sündis kaks tüdarta. Teistkordselt abiellus ta pärast esimese naise surma, sündisid poeg Anton ja tütar Veera, kes suri noorelt.

Vana Suri oli tüsedapoolne, suure habemega mees, väga sõbralik inimene, kes kellelegi kurja ei soovinud ega teinud. Oma võimeid kasutas ta loomade ja inimeste ravimiseks. Surit tunti ka selgeltnägijana, kes oli suuteline kirjeldama abiotsija majapidamist, loomade asetust laudas, ilma et ta kunagi oleks seda näinud. Samuti aitas ta leida kaotsiläänud asju ja avastada vargusi. On teada, et ta oskas nii eesti kui ka läti keelt. Kui abivajaja kõneles vene keeles, aitas juttu tõlkida naabri-vanaisa, kes selle keele oli tsaariarmees selgeks õppinud. Talle tundmatuid jõukamaid patsiente nimetas Vana Suri "härradeks" ja "prouadeks", lihtsamaid külainimesi kutsus aga vastavalt "pojakesteks" ja "kitsekesteks" või "tütrekesteks". Isik, kes tarvitas Suri abi, pidi vajaminevad vahendid ise kaasa tooma. Selleks võis olla allikavesi, viin või piiritus, suhkur, rasv määrimiseks või jahu (loomade tarvis). Arstiriistadeks kasutas Suri väikest tilaga emailkannu ja suurt raudnaela. Rahvasuus räägitakse ka, et Suril olnud mingi eriline nõia-raamat, nn Seitsmes Moosese raamat, millel olnud punased või mustad lehed ja vastavalt mustad või valged tähed. Lähemad sugulased teavad rääkida, et oma imearsti-tegevuse pärast tuli Vanal Suril käia ka Peterburis tsaari juures. Vana Suri oli vastanud, et ravib inimesi pühakirja põhjal, seal olla kõik vajalikud sõnad sees, tuleb ainult osata nad õigesti kokku panna. Kui keegi tuli Suri juurde abi otsima, valas Suri kaasatoodud vedeliku emailkannu, segas seda naelaga, lugedes sealjuures arusaamatuid sõnu. Nn "virpleid-varpleid" vedas ta naelaga ka suhkrutükile või haigele kohale, sealjuures samuti sõnu pomisedes. Sellega oli kogu "maagiline toiming" sooritatud. "Sõnadega vett" või muud Suri valmistatud ravivahendit tarvitati pärast päikeseloojangut või enne päikesetõusu, samuti polnud soovitatav seda hoida "tulihoones" - so majas, kus asus kolle. Vana Suri oskas arstida roosi. Selleks kasutas ta suurt tinapliiatsit ja pruuni või sinist suhkrupaberit, millele joonistas mitmesuguseid salapäraseid märke ja siis paberi nii tihedalt vastupäeva ringidega läbi kriipsutas, et alles jäi

grafiidilaik. Neid pabereid pandi siis haigetele kohtadele ning seoti kuivalt ja soojalt kinni. Suri väitnud, et on üheksat liiki roosi, neist ohtlikem nn ihuvärvi roos, mis on surmatõbi ja mille vastu nii lihtsalt ei saa. Kui Vana Suri tajus, et mängus on “kuri silm” või mõni tuntud pahategija, ei nimetanud ta selle nime, vaid kirjeldas väliste tunnuste põhjal (üks vana naine, pikk mees vms). Vana Suri ei küsinud kunagi arstimise eest tasu, vaid võttis kõik kingid tänuga vastu. Tavaliselt tasuti toiduainetega (munad, viin) või rahaga. Kui Vana Suri tunnetas, et tema abi enam ei aita, ei valetanud ta patsiendile, vaid käskis tal pöörduda arsti poole või loota Jumala peale. Sellisel juhul ta annetust vastu ei võtnud.

Vana Suri juures käisid abi nõutamas väga erineva sotsiaalse seisundiga inimesed. Arstiabi oli tollal kallis, arst asus Valgas, sama lugu oli ka diplomeeritud veterinaariga, kelle kättesaamine osutus eriti vaesemale elanikkonnale tihti ülejõu käivaks. Liiati oli levinud kujutlus, et enamik hädasid on kas “külge pandud” või muidu kurja silma töö. Käike Suri juurde varjati, tavaliselt polnud heaks tooniks neist kõnelda. Seeläbi kardeti ka imearsti mõju vähenevat. Kusta Taitsi 80. sünnipäeva otsustasid omaksed vääriliselt tähistada. Järgmisel päeval oli kuulus imearst surnud. Ta maeti Laanemetsa kalmistule. Abisaanute annetustega pandi ta hauale kivi.

Kord oli Vanalt Surilt küsitud, kellele ta oma tarkuse jätab, kas pojale? Suri oli vastanud, et pojale ei saa enne midagi õpetada, kui tal 21 aastat täis on ja kõike ei saavataki õpetada, osa peab sündides kaasa antama. Kohalikud inimesed pidasid Antonit vähem võimekaks kui isa. Koolis oli ta olnud tark, kuid ulakas poiss.

Anton Taits (Noor Suri) tegeles nooruses näitemänguga ning proovis ka köstriametit Laanemetsa kirikus, enne kui isa jälgedesse asus ja inimesi arstima hakkas. Pärast Vana Suri surma päris poeg isa arstiriistad (emaikannukese ja naela) ja tema imearsti-tegevus oli üldiselt analoogne isa omaga. Ta kasutas samu võtteid ja vahendeid, sealhulgas pühakirja, kuid oli tuttav ka teadusliku meditsiini alustega. Tema parimaid sõpru olnud kohalik velsker, samuti leidunud tal endal palju meditsiinialast kirjandust. Ravimist alustas ta sõnadega: “(arstitava nimi ja isanimi,) *Isa, Poja ja Püha Vaimu nimel*, (jälle arstitava nimi ja isanimi) *hing, astu ette!*” Ka Anton Taits omas selgeltnägemisvõimet. Samuti ravis ta roosi tindipliatsi ja suhkrupaberi abil, väites märkide ja grafiidilaigu abil tekkivat magnetvälja, mis ongi raviva toimega.

Suridest rääkides ei saa mööda minna ka nende “headest suhetest” nõelussidega. Nad ei tapnud madusid kunagi, vaid kutsusid neid vilega või sõnadega *viilup-viilup*, samuti kasutasid nad mao peitenimetusena *kalakest*. Nad oskasid ussihammustuste korral inimestele abi anda. On teateid, et uss kutsuti “kuriteopaigale” mürki välja imema. Surid tundsid ka “hussiviina”. Selleks aeti kevadel elus uss pudelisse, valati viinaga üle, pudel suleti korgiga. Ka seda

pudelit ei viidud tulihoonesse. Viin jäi selgeks, omandas mullamaitse ning seda kasutati nii välis- kui seepidisel. Klassikaline lugu, mida Suridest räägitakse peaaegu alati, kui nende kohta küsida, on järgmine (seda tunnevad ka lätlased): Keegi naine (suvaline abivajaja) läheb, munakorv näpus, Suri juurde. Teel arvab ta andi paljaks ja peidab osa mune põõsa alla. Kui asjad Suri juures korda aetud, sõnab viimane hädalisele: “Ku sa kodu lähät, võta puhma alt nuu as’akõsõ ka üten, mis sa sinna pandsid...” Ja kui siis naine kummardub põõsa alla mune võtma, hüppab ta sealt ehmunult tagasi - munade asemel on kas nõeluss või koguni kihisev ussipundar.

Anton Taits abiellus 1931. aastal Olga Sibulaga ja neil sündis poeg. Volde-
mar oli andekas poiss ja temas nähti isa tegevuse jätkajat. Teise Maailmasõja
segastel aegadel jäi ta teadaolevalt sõtta. Anton Taitsi imearsti-tegevuse kat-
kestas Valga rajooni rahvakohus 1952. aastal. Teda süüdistati inimeste ravimises
vastavat kutset omamata, selle eest tasuks raha, toiduainete ja viina saamises.
Kuigi kohtuistungile kutsutud tunnistajad väitsid endid olevat Taitsi poole
pöördunud pärast tulutut “ametlike” arstide juures käimist ja ekspert (Valga
neuroloog-psühhiaater) kinnitas Taitsi poolt kasutatavad meetodid ka psühhi-
aatrias kasutusel olevat, mõisteti Anton Taits kaheks aastaks Vasalemma vang-
lasse. Kaitsja proovis süüdistust kelmuseks ümber kvalifitseerida, kuid tulutult.
Vasalemmast vabanes Anton Taits ennetähtaegselt kuue kuu pärast. Oma osa
võis selles olla ka Võru miilitsaülemal, kelle naise Noor Suri päästis jala ampu-
teerimisest. Elu lõpuni töötas Anton Taits kolhoosi tallimehena, suri 1956. aastal
ja maeti perekonna matusepaika Laanemetsas, kuhu 1981. aastal toodi viimsele
unele ka abikaasa Olga. Siiani käivad inimesed Suride haudadel, asetades sinna
“valget” raha ja võttes sealt mulda oma haiguste raviks.

Oma selgeltnärijavõimest rääkides on Noor Suri seletanud, et mõtete kont-
sentreerumisel tuleb talle “pilt ette”. Teise Ilmasõja ajal käidi tema juures palju
omaste kohta teateid pärimas. Abi oli tõhusam, kui abivajajal oli kaasas otsitava
pilt. Samuti väitis Anton Taits, et abi olla efektiivsem, kui patsient tingimusteta
usub antavasse abisse. Üks lugu räägib, kuidas naabrimees oli kord Anton
Taitsi provotseerinud demonstreerima oma imevõimeid. Anton pannud käed
katsealusele pea peale ning viimane tundnud, kuidas sõrmeotstest jooksid välja
nagu peenikesed teravad nõelad.

Noor Suri võttis oma teadmised endaga hauda kaasa. Praegu tegutseb Laa-
nemetsa kandis 86-aastane naine, Taitside kauge sugulane, kes tegeleb ka
arstimisega ja keda tuntakse kui “kurja silmaga” inimest.